

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд
за присъждане на научната и образователна степен “доктор”

на Любомир Ангелов Игнатов

на тема:

Динамика в осмислянето на църковната пение в периода IV-VI в.
(аксиология и праксиология)

Още от заглавието на дисертацията се разбира, че трудът, който авторът си поставя, касае процес, а именно продължителните усилия по цялостното постигане (разбиране, осъзнаване и постановяване) на неотделимото от църковността пеене, което след Миланския едикт е във вече съвършено ново положение. Да се предостави, обаче, на една култова песенност възможност за открита изява означава държавно да ѝ се предостави възможността да преценява и решава кое за нея е достойно и подобаващо без да приема външни преценки и санкции. С други думи, тази песенност трябва да се самосезира – със собствени средства и по собствени критерии – като държи предвид, че от една страна същата свобода столетия бива предоставяна на различни култове с тяхната музикалност и, от друга, че самите ѝ носители (християните) приемат вярата си, идвайки от разни народи и музикални традиции. Тук именно се съсредоточават усилията на църковните отци – да отграничат в аксиологико-практически план християнското и, още повече, православно пеене, и проследяването на тези техни усилия и решения е методологическата страна на труда (вж., напр., с. 13). Тя е осъществена като исторически се проследяват съдържателната свързаност и вътрешна необходимост между тезите и решенията на църковните отци и, съответно, съборите (напр. с. 48).

Наблюденията и изводите, които докторантът прави, са в следствие на последователно проведеното изследване на изворите, което е едновременно тяхно синоптично представяне и тълкуване. Трябва обаче да посоча, че тълкуването е осъществено по най-съответстващия начин, а именно като се даде възможност – което, бих казал, е трудът на дисертацията, – разглежданите извори/автори да се взаимотълкуват и изводите да се наложат, така да се каже, от само себе си. От друга страна, тежестта идва и ретроспективно – от последствията, които решенията на отците

имат върху цялостния богослужебен живот, чиито установления продължават да осмислят и крепят православния устав и до днес.

Конкретното аксиологическо разбиране на пеенето в разгледаните, църковни писмени свидетелства, от посочения в заглавието период, може да се обобщи като „борба за молитва” по смисъла на „чисто сърце” и „праведен живот” (напр. с. 106, 112). На места молитвата и песента са дори напълно изравнени (с. 135). Ако човекът желае, нищо не може да спре молитвата и песента – те са винаги с него, в неговия ум и в неговото сърце (напр. с. 110). С други думи, единствено моленето и пеенето са дейност, която може да бъде „дондеже есмь”. Когато, обаче, пеенето (разбира се, без съпровод на музикални инструменти), пречи на молитвата, християнинът подобава да направи всичко възможно да преодолее препятствието. Тъй като на първо място „църковното пение е молитва” (с. 36), „овъзможняването” на тази молитва обособява и общо праксиологическият аспект – в различните решения за нейното „постигане”, т.е. в различните, понякога почти противоположни практики, които исторически се появяват и отстояват (нитрийска, сиро-палестинска, малоазийска, (цари)градска – напр. с. 75, 118, 122). Оттук идва и собствено музикално-праксиологическият проблем: музиката, аксиологически приета като „моление”, е призована на дело да се откаже да се извежда *от* и свежда *до* музикантски, естетски, културни, социални, сантиментални и др. (напр. научно-музикологични) практики и предпоставки. Това означава, че певецът в действителност трябва да започва да пее с цел да не пее, т.е. да си постави цел извън музиката, „гледайки на присъстващия Цар” (с. 156). С други думи, пред преките дейци по приемането и предаването на така оцененото и практически въведено пеене по смисъла на „спътник на молитвата” се поставят критерии, изисквания, съвети, разпоредби и правила с немюзикантска природа.

Конкретното решение, отнасящо се едновременно до двата праксиологически плана (общия и частния) е положителната от страна на отците санкция да се продължи принципът на пеене в Стария Завет – посочената монодия (напр. с. 225) По този начин се запазва не само смисловата, но и художествената (метафорично-символната) приемственост между двата Завета. Този принци е възприет на практика от всички споменати и цитирани източни и западни отци и учители (за последните, напр., с. 54) и именно той получава свидетелството на „традиция”. Като начин на пеене, защитен от подвижници, духовници и просветители с вселенска значимост, монодийната традиционна практика (гл. IV.2) обосновава и един от първостепенните изводи на работата: многогласието не може да намери подкрепа сред най-ярките устроители и уредници на богослужебната практика от първите шест века на християнската история

(срв., напр., с. 218, 222). Така става ясно, че модерната дискусия относно едногласното (едномелодийното) и многогласното (хомофонно-полифоничното като фактура) богослужебно пеене е чужда на духа и писанията на разгледаните отци. Накратко, дискусията не е породена от вътрешно църковна нужда. По тази причина и независимо от конкретното историческо време, тоест – до днес, отстояването на патристическото псалмопение и химнопение застава като неотменимо задание, като най-съществено богослужебно послушание пред всички християни и най-вече пред църковните пастири, свещенослужители и певци. Да се види, осъзнае и приеме това задание наред с изключителното достойнство и, съответно, отговорности на певците (почти изравнени със свещеническите) е необходимо следващата, провеждана в дисертацията теза (напр. с. 166) Свидетелство за това както, разбира се, и за неповторимостта на епохата (IV-VI в.) е осмислянето, изграждането и утвърждаването на чина именно на църковно поющите.

В посочената посока се намира и друга, силно застъпена линия, която музикално-исторически е естествена, но се превръща в трудно отстоявана позиция откъм постмодерната контекстуалност, която претендира за мирогледен модел. Като убедено застава зад изводите, които се налагат от разглеждането на изложените „светоотечески” (напр. с. 154) виждания, Л. Игнатов се поставя в позицията на разказвач на истина, която може да бъде удостоверена и приета единствено през авторитет, а не аналитично-логически. И ако всяка една традиция е невъзможна без авторитет, то още повече това важи за традицията, която има писмени потвърждения за практиката си. Отказването от така утвърдена практика е отказване от авторитетите на посочената традиция и с това е отслабване или отдръпване от истинността, отстоявана в нея. Тук читателят е имплицитно приканен да се обърне, например, към изведената от Лиотар необходимост на „повествователната истина” или към фундаменталния за ХХ възглед на Гадамер за истината като *херменевтично* събитие. Това, което отличава този тип „истини” е, че те не могат да се изведат от никаква логика или факт. Те искат да ги приемеш буквално „на доверие”. Художествените истини са от този порядък. Да се отстоява определен възпитателен възглед за дадено изкуство е въпрос на вяра – трябва да повярвам, че „тази”, например, музика облагородява. Тук виждам и адекватността на изложените Платоновите възгледи за ролята на музиката и съответните патристически позиции (с. 37-38). Посочените истини са най-голямото предизвикателство пред „доказателствената” истина, доколкото без доверяване е невъзможно общуването, а още повече педагогическото. Но те са и по-необходими от нея, тъй като – както, напр., посочва Файерабенд – предхождат всеки научен, т.е. „точен” метод.

С посочените импликации дисертацията излиза извън рамките на собственото си изследване и, откъм една хилядолетна вокална практика, поставя на изпитание либералното, пантолерантно отхвърляне на персоналния авторитет, без който са неосъществими както образованието, така и възпитанието. Именно в перспективата на надмогването на поставената частно-научна цел и в достигането до теми и полета, в даден момент неизбежни за всеки от нас, аз виждам най-силната страна на дисертационния труд и неговата по същност академичност. Несъмнено, с това, както и с всичко посочено дотук, докторантът е надскочил не само собствения си „ангажимент”, но също и средата и възможностите на средно-специалното образование, в което живее, пее и преподава пеене от 14 (четиринадесетата) си годишнина до днес – Софийската Семинария. Затова смятам, че в дисертацията читателят открива едно теоретично осмисляне на цял, доброволно избран, съзнателен живот и тя се превръща от обикновено научно изследване в стремеж за обобщение на повече от 40 години(!) лично и обществено следване на пътя по откриването на смисъла на църковното пеене. Смятам, че за обикновения дори прочит е видно, че като се опитва достоверно да събере и представи песнопевческите възгледи на отците, докторантът себе си желае да изпита и, така предразположен, да кандидатства за степента *philosophiae doctor*. В този „философски” смисъл дисертацията има принос, който не е отчетен, а именно да подчертае и косвено да обоснове изключителното, несводимото до каквото и да било, положение на музиката, и най-вече на песенността, като дейност и битийна позиция в живота, която неизменно ми поставя въпроса за неговия смисъл.

Дисертационният труд има недостатъци и четящият лесно ги вижда; те и количествено не са малко. Тъй като обаче не се отнасят нито до методологията, нито пък съдържателно-смыслово вляят на разбирането и на тезите, ще ги обобщя до два типа: А) странични или външни на темата (главата, подточката) разсъждения, текстове, информация и позовавания, които не са дадени под линия или не са изнесени в приложение, но стоят в главния текст. Тук спадат и всеизвестни положения (напр. определения), които могат да бъдат споменати без, обаче, да отклоняват или изострят читателското внимание; Б) смислови и буквални повторения (на места, в значителен обем). Подобни отклонения и препредаване на вече изказани положения изглеждат като неотчитане на притегателната сила на изключително устното предаване на певческата практика и опит. Това за пореден път ме убеждава, че научният ръководител и/или консултант не са приумица. Едно са мисълта, опитът и качествата на даден кандидат, а съвсем друго – изработването и оформянето на докторантски текст. При дори спорадично ръководство или съветване, такива недостатъци, несъществени за

съдържанието и тезата, но спъващи четенето и понякога дори изморяващи читателя, ще бъдат непременно избегнати. Ако това се бе случило, текстът щеше да е чувствително по-сбит и с по-лесно проследими линии и теми.

В обобщение ще кажа, че дисертацията представя не една, а няколко тези. Те се извеждат, след като прочитането и премислянето, т.е. изследването на многото изворови съчинения, коментари и допълнителна литература е тръгнало в няколкото посоки, а именно: да установи приемство в певческо отношение между стария и новия Завет; да открие достойнството на църковния певец най-вече като част от „жребия”, т.е. от свещенослужителите; да уточни адекватността на терминологичния израз „източно-църковно пение”; да постави авторитета на най-почитаните източни и западни отци като критерий също и по отношение на богослужебното пеене; да обоснове и отстои „светоотечския” начин на това пение в неговите разновидности, а именно *едногласът* като пеене на всички в храма или на нарочни певци – редуващ се, припевен, поединичен (с. 48, 171). С проследяването на тези линии всъщност се постига динамиката в осмислянето на църковното пение в аксиологически и праксиологически аспект в периода IV-VI в., но подобна многопластовост и многотезисност предполага, разбира се, и значително по-обширна и детайлна оценка, тук неосъществима.

Към докторанта имам един въпрос във връзка с разликите между богослужебните устави. Певческата практика в Константинополския храм „Света София” е отбелязана (напр. с. 170), но, доколкото установих, не е разгърната като обяснение или, евентуално, извори. Смята ли докторантът, че това пречи на общото разбиране, при положение че А) такава практика, а и храм, дотогава не са съществували, т.е. исторически това е първата по рода си богослужебна музикална практика, и Б) че в някои изследвания се посочва нейната самостоятелност по отношение на монашеските устави и дори влияние върху тях?

Въз основа на дотук казаното убедено препоръчвам на уважаемата комисия да присъедини Любомир Ангелов Игнатов към общността на академичните търсения и аудитории като му присъди образователната и научна степен „доктор”.

София
23 март 2018

Изготвил рецензията:
доцент д-р Йордан Красимиров Банев